

etkin öğrenme melek şahinel

2. Baskı

ETKİN ÖĞRENME

Dr. Melek Gül Şahinel

peGEMAYAYINCILIK

Dr. Melek Gl Şahinel
Etkin ğrenme
ISBN 975-6802-98-7

© Pegem A Yayınları, 2003

Bu kitabın basım, yayın ve satıő hakları
Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Őti.'ne aittir.
Anılan kuruluőun izni alınmadan
kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,
elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt veya
başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz,
dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı
bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan
kitaplar hakkında yayınevimize
bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Mayıs 2003
E-Baskı: Mar 2007

Kapak Tasarımı
Grsel Avcı

Yayın Yönetmeni
Grsel Avcı

Baskı ve Cilt
Baőak Matbaacılık
(312) 384 27 61

Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Őti.
Adakale Sokak 4/B Yeniőehir Ankara
Tel: (312) 430 67 50 - 430 67 51 - 435 44 60
Belgegeçer: (312) 430 67 51
İnternet: www.pegema.com.tr
e-posta: pegema@pegema.com.tr

Dr. Melek Gül ŞAHİNEL

Melek Gül Şahinel,1961 yılında Üsküdar'da doğdu. TED Ankara Koleji Orta ve Lise kısımlarını bitirdi. 1984 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 1988 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda " A Diagnostic Study for Using Passive Structures by Turkish Students" konulu tez çalışması ile yüksek lisans derecesini aldı. 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda ikinci yüksek lisans derecesini "İlköğretim Okullarının İkinci Kademe Sınıflarında Okutulan İngilizce Ders Kitaplarının Niteliklerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri" adlı tez çalışması ile aldı. 2002 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda "Etkin Öğrenme Modeline Dayalı Öğretimin İngilizce Tümlleşik Dil Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi" başlıklı tez ile doktora derecesi aldı.

1985-1991 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi'nde, 1991-1994 yılları arasında KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde, 1995-1997 yılları arasında Ankara Atılım Üniversitesi'nde İngilizce okutmanı olarak, 1998 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı Satınalma Biriminde görev yapmaktadır.

Doruk'a

ÖNSÖZ

Öğretmenlerin ezbere dayalı yani hazır bilgiyi belleğe yerleştirerek öğrencilerin yaratıcılığını yok eden geleneksel öğretim yöntemleri kullanmaları yerine, öğrencilerini temele alan yani öğrenenin bilgiyi kalıp olarak aldığı değil, ancak düşünerek anlamlı bulduğu bilgiyi günlük yaşamına kolayca aktarabildiği ve hem öğretmenin hem de öğrencinin birlikte zevk alacağı etkinliklerin yer aldığı ders ortamları yaratmaları etkin öğrenmeye dayalı öğretim ile gerçekleşebilir.

Sınıf içi öğrenme etkinliklerinin başarısı büyük oranda temel alınan ilke ve yöntemlere bağlıdır. Planlanan öğretim stratejileri, dersin hedeflerine ve öğrencilerin ortak yaş özelliklerine uygun olmalıdır. Öğretmen neyi, nasıl öğreteceğini bilinçli olarak planlayıp yaratıcılığını kullanarak, sınıfı için uygun ve farklı yöntemleri seçerek öğrencilerinin etkin katılımını sağlayabilir. Etkin öğrenmeye dayalı öğretim yapılan ortamda öğrencinin dikkatini öğrenme etkinliklerine odaklaması, diğer öğrenciler ve öğretmeniyle sürekli etkileşim içinde olması, öğretim hizmetinin niteliğini ve okul başarısını artırmada önemlidir. Bilişsel ve fiziksel etkin katılımı merkez yapan bu anlayış, öğrencilerin öğrenerek yaşamdan zevk alan sağlam, güvenli ve ileri görüşlü kişiler olmasına olanak yaratır.

Kitap öğretmenlerimizin derslerini planlarken etkin ders ortamları yaratmaları için yol göstermek ve yardımcı olmak düşüncesi ile hazırlanmıştır.

Ankara, Mayıs 2003

Melek Gül ŞAHİNEL

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilgiye Ulaşma ve Edinme	1
Etkin Öğrenme	3
Etkin Öğrenmenin Özellikleri.....	12
Etkin Öğrenmenin Yararları.....	13
Etkin Öğrenme Temelli Öğretim Tasarımı	14
Eğitim Durumlarının Düzenlenmesi.....	16
Yararcılık ve Etkin Öğrenme	18
Öğretmen İçin Etkin Öğrenme Kılavuzu.....	20
Etkin Öğrenme Etkinliğini Planlama	20
Başarıya Ulaşmanın Anahtarı	21
Etkin Öğrenme Stratejileri	22
Etkin Öğrenme Modelleri	25
Pillay Modeli.....	26
Fink Modeli	27
Silberman Modeli.....	29
Etkin Öğrenme ve Eğitimde Yeni Yönelimler.....	54
Etkin Öğrenme ve Program Geliştirme	60
Etkin Öğrenme İle Yapılacak Öğretimin İçerik, Yöntem ve Değerlendirme Bakımından Amaçları.....	63
Öğrenme Biçimleri	66
Öğrencilerin Öğrenme Biçimleri.....	69
Öğrencilere Etkin Öğrenmeleri İçin Yol Göstericiler.....	71
İlköğretim 3.Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Dünya ve Uzay Ünitesi Etkin Öğrenmeyle Yapılan Bir Uygulama.....	76
Dünya ve Uzay Ünitesi Ders Planları	77
Hayat Bilgisi Dersi Dünya ve Uzay Ünitesi Uygulama Süreci.....	92
Uygulama Çalışmasından Bazı Etkinlikler.....	110
Etkin Öğrenme Uygulamasında Öğrenci Çalışmalarından Bazı Örnekler	116
Kaynakça	127
İngilizce Dersi İçin Hazırlanmış Etkinliklerin Yer Aldığı Cd	

BİLGİYE ULAŞMA VE EDİNME

Çağ bilgisinin değişkenliği ve bilimdeki hızlı gelişmenin bu bilgiyi sürekli olarak yenilediği, geliştirdiği günümüzde “Hangi bilgiyi öğreteceğiz? Neyi öğreteceğiz? Nasıl öğreteceğiz? sorularıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bunun paralelinde “Bilginin aktarılması” giderek bir amaç olmaktan çok, bir yöntem sorunu haline gelmiştir (Fındıkcı 1992:20).

Bilimin hızla ilerlediği günümüzde bireyler çok yönlü bir bilgi yağmuru ile karşı karşıya kalmıştır. Öğrenilecek bilgilerin hemen hemen her gün artması ve bu bilgileri özümleyebilme ihtiyacı, kişilerin daha çabuk ve verimli öğrenme gerekliliğini doğurmuştur. Eğitimde kullanılan kaynaklar ve insan enerjisinin bir sınırı olduğu dikkate alındığında “öğrenme sürecinde bazı yenilikler yapmak” düşüncesi ortaya çıkmıştır (Erdem 1994:41).

Eğitim, bireyin tüm yaşamı boyunca sürmekte ve yaşam boyu edindiği tecrübelerin bütününe kapsamaktadır. Böyle bir yaklaşımda okulun eğitim rolü azalmamakta, tersine, önem kazanmaktadır. Eğitim üretici insan tipi yaratabilmeli, yani beklenen niteliklere göre kişilerin mevcut ve potansiyel bilgi, beceri ve yeteneklerini üst düzeye çıkarmayı sağlamalıdır (Bayrak 2000:25). Günümüzde sürdürülen eğitim sistemi; düşünce mekanizmasını işletmeyen, düşünce ve hayat konularındaki ölü standartları sessizce kabullenen, yorum yapamayan, eleştiremeyen hayır diyemeyen, tasdikçi, yapıcılığa ve yaratıcılığa ulaşamadığı için taklitçi bireyler ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Öğrencilerin bireysel farklılıklarına, yaş dönemlerinin özelliklerine ve gereksinimlerine bakmadan onları kalıba sokma yaklaşımı biraz biçim değişikliği ile bugün de varlığını sürdürmekte; hayal gücünü ve yaratıcılığını ortaya koymaya

çalıştığında yadırganmaktadır, çünkü normların dışına çıkmış sayılmaktadır. Bu da iyi karşılanmamaktadır, çünkü öğrencinin verileni tekrarlaması ve istendiğinde geri sunması yeterli görülerek, ortaya yeni bir şey koymasına gerek duyulmamaktadır (Kutlu 2001:2).

Eğitim üretim faaliyetlerinde bulunmamasına rağmen, onun en önemli aracı, toplumdaki her sahanın, her kurumun temelini teşkil eden “insan” unsurunu yetiştirmektir. Günümüz Türkiye’sinde gerek serbest piyasa ekonomisi içerisinde çalışma hayatının talep ettiği yaratıcı ve girişimci insan tipini, gerekse kalkınmada anahtar rolü oynayacak kalifiye elemanı öğretmen-merkezli ve konu merkezli eğitim anlayışıyla yetiştirmenin mümkün olmadığı artık kabul edilmelidir. (Bayrak 2000:26)

Geleneksel eğitim sisteminde öğretmen, okul ve okulun öğretileri merkeze alınmakta, öğrenci ise edilgen bir role sahip olmaktadır. Öğrenciye bilgiler “bu böyledir, böyle olduğu için öğrenmeniz gerekir, niye öğrendiğinizi sormayın” yaklaşımı içinde sunulmaktadır. Öğrencide verilen her bilginin doğru olduğu ve sorgulanmaması gerektiği duygusu yaratılmaktadır (Özer 1996:3).

Eğitim kurumlarının mevcut mekanik davranışlara zorlayan katı anlayışlarını, etkin eğitimle değiştirerek eğitimi “insana rağmen” değil, “insan için” ve “insanla birlikte” anlayışlarıyla düşünüp yaşaması gerekmektedir. Böylece öğrenci, sadece söyleneni yapan, sınav için çalışan kişi olmaktan çıkıp; düşünen, düşündüğü için de neyi, niçin ve nasıl yaptığını bilen birey haline gelebilecek ve tavrını doğal olarak “çok çalışmaktan” yana değil, “akıllıca çalışmaktan” yana koyacaktır.

ETKİN ÖĞRENME

İnsan davranışlarının ayrılmaz bir parçası olan öğrenme, insanın çeşitli duyularıyla tepkileri arasında zihinsel bir bağlantı kurulması sonucu elde edilen bir üründür (Telman 1998:12). Öğrenme kavramı eğitimsel etkileşimle ilgili hemen her şeyi kapsamaktadır. Bu kavram sözgelimi, insanın üretkenliği, becerilerinin, alışkanlıklarının geliştirilmesini ve tutumlarının desteklenmesini içine almaktadır. Genel anlamda öğrenmeyi, varolan toplumsal duruma, kurallara ve kültürel gereklere bir ayak uydurma biçimi olarak tanımlayabiliriz. (Kaya 2001:79).

Birçok öğrenme psikologu, öğrenmeyi yaşantı sonucu gerçekleşen ve az çok kalıcı izli olan davranış değişikliği olarak tanımlamayı önermiştir. Burada sözü edilen değişiklikte doğuştan gelen tepkiler, olgunlaşma olayları ya da organizmanın yorgunluk, sarhoşluk ve benzerleri gibi geçici durumları göz önüne alınmamıştır (Kaya 2001: 80).

Öğrenme, bilgiyi öğrencinin kafasına otomatik olarak aktarma sonucunda gerçekleşmez. Bu öğrencinin kendisinin zihinsel katılımı ve kendisinin yapması ile gerçekleşebilir. Öğrenciler sadece sınıfta oturup öğretmeni dinleyerek, daha önceden hazırlanmış ödevleri ezberleyerek ve soruları cevaplayarak çok fazla öğrenemezler (Lubbers & Gorcyca, 1997:67). Açıklama ve gösterme ile öğrenme gerçekleşmez, aksine bu durum öğrenmeyi bitirir. Sadece etkin olan öğrenme bunu sağlayabilir. Öğrenciler öğrendikleri hakkında konuşabilmeli, yazabilmeli, onları geçmiş yaşantıları ile ilişkilendirebilmeli ve günlük yaşantılarına uygulayabilmelidirler (Lubbers ve Gorcyca 1997:68).

Öğrenciler, öğrenmeyi gerçekleştirmek amacıyla belirli davranışsal ve düşünsel süreçleri gerekserler. Bu görevleri başarı ile yerine getirebilmeleri, öğrenme işini en uygun

birkaç stratejinin kullanımına bağlıdır. Öğrenme stratejileri “öğrencinin kendi kendine öğrenebilmesi için kullandığı işlemlerdir. Kendi öğrenmesini sağlayabilen öğrencilere, “stratejik öğrenenler”, “bağımsız öğrenenler”, “öz-düzenleyici öğrenenler” gibi adlar verilmektedir. Kendi öğrenmesini sağlayabilen öğrenciler aşağıda sıralanan işlevleri yerine getirebilirler:

1. Belirli bir öğrenme durumunu doğru olarak tanımlama,
2. Öğrenebilmesi için gerekli en uygun öğrenme stratejisini seçme,
3. Stratejinin ne derece etkili olduğunu izleme,
4. Öğrenmeyi başarıncaya kadar güdülenmiş olarak yeterli çabayı gösterme (Subaşı, 2000:32).

Öğrenme sürecini öğrenciye bilgi aktarımı ve öğrenmenin denetlenmesinden ibaret sayan bir eğitim yaklaşımının öğrenmeyi teşvik etmesi son derece zordur. Sınıfta öğretmenin anlattığı dersi dinlemek, ders kitaplarını okumak ve yazılı, sözlü sınav sorularını cevaplamak öğrenciyi pasif alıcı konumuna sokar. Dikkati dağınık öğrenciler ise tüm öğrenme işlemini evdeki çalışmaları ile gerçekleştirmeye gayret ederler. Bunun sonucunda aktarılan bilginin hafızaya hızla nakledilmesi, yani ezberlenmesi hemen hemen tek seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ezberlemenin öğrenme ile sonuçlanma ihtimali ise oldukça düşüktür. Bu koşulların değiştirilmesi için öğrencinin “pasif alıcı” konumundan çıkarılarak “etkin katılımcı” konumuna getirilmesi gerekir. Etkin katılım, öğrencinin öğrenme sürecine bilginin ilk aktarımından itibaren katılımını sağlar. Etkin katılım, konuların anlatımını değil, tartışılmasını gerekli kılar. Üzerinde düşünülmesine, mantık yolu ile cevaplar aranmasına, karşıt fikirlerin gündeme getirilmesine, konu ile ilgili daha fazla bilgi edinme hevesinin uyanmasına imkan sağlar. Özellikle sosyal bilimlerde öğretimin aktif katılımı

yapılması gereklidir. Çünkü sanıldığıının aksine, öğrenci pek çok konuda fikir üretebilecek, karşıt fikri tartışabilecek, kendi görüşünü savunabilecek potansiyele sahiptir (Serter 1997:157).

Eğitimde öğretme-öğrenme sürecini açıklamaya ve öğrenmenin miktarı ve kalitesini arttırmaya yönelik birçok teori ve model geliştirilmiştir. Araştırmacıların, özellikle 1980'lerden sonra daha da önem kazanan ve temelini John Dewey'in öğrenci merkezli eğitim düşüncesinden alan "Etkin Öğrenme Yaklaşımı" üzerinde yoğunlaştıkları gözlenmektedir. Öğrenci merkezli eğitimde, Dewey sınıf ortamını öğrencilerin birbirleriyle etkileşim kurmayı öğrendiği ve öğrenme sürecine doğrudan, aktif olarak katıldığı bir demokratik ortam olarak tanımlamıştır. (Smith & Lusteran,1979:41).

Bu görüşe paralel olarak, Bloom (1976; Aktaran: Erdem 1994:41) öğrencinin öğrenme sürecindeki etkin rolünü vurgulamış ve kalıcı öğrenme ile etkin katılım arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Öğrencinin etkin katılımını savunan Tyler' da (Erdem 1994:42) öğrenilecek bilginin öğrenci tarafından bizzat üzerinde çalışılarak öğrenilmesinin önemini belirtmiştir. Etkin katılım yaklaşımının en önemli görüşü öğrencinin bu yaklaşımla yüksek düzeyde düşünme becerisi kazanabilmesidir. Bir başka deyişle, öğrencinin ulaşması gereken yüksek düzeyli hedeflere, çoğunlukla kendi kendine gerçekleştirdiği bir düşünme süreci sonucunda ulaşmasına olanak sağlayan bir yaklaşımdır.

Çağdaş eğitim anlayışı öğretmeni, öğrenmeyi maksimum düzeyde gerçekleştirecek öğretim metodunu seçme ve uygulamaya zorunlu kılmış olmasına rağmen, gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim kurumlarımızdaki öğretmenlerin çoğunluğu mevcut eğitim programlarının

etkisiyle belirlenmiş ders kitapları çerçevesinde ve öğrencilerin pasif dinleyiciler olarak katılımı esasına dayanan geleneksel anlatım metodunu kullanmayı tercih etmektedir.

Lazarowitz (1995:198), öğretmenin anlatımına dayalı anlatım metodunu, sadece çalışkan öğrencilerin yararlanabildiği, bireysel çalışma ve yarışma yoluyla öğrenmeyi teşvik ettiği, sınıftaki öğrencilerin tamamının akademik ve sosyal gelişimine yeterince katkıda bulunmadığı gerekçesiyle eleştirmekte, öğretmenlerin bunun dışında başka metotları kullanmasını önermektedir.

Etkin eğitim, eğitim ve öğretim kurumlarının en belirgin özelliği olarak “öğrenme” yeteneğini yeniden anlamamızı sağlar. Çünkü etkin eğitim, kişilerin kendilerini ve dünyalarını yeniden kavramalarının yolunu oluşturarak, insanların kendi gerçeklerini nasıl yaratacaklarını keşfetmelerini sağlayıp, katılımı merkez yapan bu anlayış tam olarak bir “düşünce değişikliğini” göstermektedir.

Köksoy (1997:71 Aktaran: Bayrak 2000:46) da, etkin eğitimi öğrenci merkezli anlayışıyla öğretim üyesinin işinin öğrencilere bir şeyler anlatmak, öğrencilere bir şeyin nasıl yapılacağını göstermek değil, öğrencilerin o işi bilfiil yapmaları ile ilgili ortama hazırlamak olarak görmektedir. Bu yönüyle “öğrencilerin beyni, su doldurulacak bir kova gibi değil, bir sporcunun antrenmanlar ile güçlendirilecek kasları gibi görülebilir” demektedir.

Etkin eğitim öne çıkarılarak asıl üzerinde durulan konu öğrenmeyi öğrenme amaçlı eğitimidir. Dolayısıyla etkin öğretim; öğrencilerin gelişmesine, büyümesine, olgunlaşmasına “öğrenerek” yaşamdan zevk alan sağlam, güvenli, ileri görüşlü kişiler olmasına imkan vermelidir. Bunun için insana mekanistik bakan geleneksel anlayıştan kurtularak, onun bir parçası bozulduğunda hemen tamir

edebilen makine olmadığını kabullenmek gerekecektir (Bayrak 2000:53). Geleneksel eğitim anlayışının yerini öğrenme önceliği ve önderliğinde öğrenciyi merkez alan modern eğitim anlayışına bırakması kaçınılmazdır (Bonwell ve Eison 1991:2).

Etkin öğrenme ya da diğer bir adıyla deneysel öğrenme aynı zamanda yaparak öğrenme anlamına da gelmektedir. Etkin öğrenme;

- ✍ deneysel öğrenme
- ✍ görme, duyma ve yapma
- ✍ çoklu ortam
- ✍ işbirliği
- ✍ olumlu güdüleme
- ✍ düşük stres ve
- ✍ eğlenceden oluşur.

Etkin öğrenme, öğrencinin dikkatini öğrenme faaliyetlerine odaklayarak ve kavramlarla konular arasında ilişkiler kurmak amacıyla bir şeyler yaparak öğrenme sürecini yürütmesini gerektirir. Öğrencilerin sınıf içi bilişsel ve fiziksel etkin katılımı teşvik edilmelidir. Bunun anlamı, öğretmenlere yeni bir görevin yüklenmesidir ki bu da rehber veya yol gösterici rolüdür. Öğretmenin doğrudan talimatlarını azaltmasına rağmen bu yöntem yine de öğretmenin yükünü hafifletmediği gibi bunun tam tersine bir durum söz konusudur. Öğretmen, arzulanan öğrenme sonuçlarına ulaşmak için gerekli faaliyetleri planlamaya daha fazla zaman harcamaktadır.

Bilişsel Alan Kuramcıları için, öğrencilerin öğrenmeye yönelik olumlu tutumları olması önemlidir. Bu kuramcılara göre, öğrenmeyi açıklamada şu temel görüşler önem kazanmaktadır:

- & Öğrenen dış uyarıcıların pasif bir alıcısı değil, onların özümleyicisi ve davranışların etkin oluşturucusudur.
- & Öğrenen kendi öğrenmesinden sorumluluk taşıyan, verilen olduğu gibi alan değil, verilenlerin taşıdığı anlamı keşfedendir.
- & Öğrenen, verilen bilgiler arasında uygun olanları seçen ve işleyendir.

Öğrenen kendisine kazandırılmak istenen bir ilke de olsa, onun anlamını bularak diğer ilkelerle ilişkisini kurarak ve daha önce öğrendikleriyle bağdaştırarak ona anlam vermek zorundadır (Kaya 2001:82).

Etkin öğrenme, “öğrencilerin seyredip dinlemekle yetinmeyip bu sürece etkin olarak katıldığı, bağımsız olarak hareket ettiği ve araştırdığı anlamına gelir” (Weikart 1993:70). Yani çocuk öğrenirken, tüm özelliklerini, geçirdiği öğrenme yaşantısını da var etmektedir. Çocuk öğrenmeyi yaşamaktadır. Eğitimin amacı öğrenmeyi olumlu bir süreç haline getirmek, kendine güveni sağlamak ve öğrenciye daha fazla öğrenmeye yeteneği olduğunu kanıtlayarak, öğrendiği materyalin değerli olduğu duygusunu vermektir. Geçerli ve etkin öğrenme bu koşullar altında işletilebilmektedir.

Öğrenci ve öğretmen bir noktada, öğrenme-öğretme sürecinde birleştiklerinde öğrenme ortaya çıkmaktadır. Bu alan herhangi birine (öğretmen ya da öğrenci) bağımlı değil, ortak yaşantı alanıdır. Öğrenme olayının başlangıç noktasında öğrenci vardır ve merkezdedir (Erginer 1994:179). Etkin Öğrenme, okuma, yazma, drama, problem çözme ve tartışma gibi öğretim teknikleri ile öğrencilerin öğrenme - öğretme sürecine katılımını sağlar. Bu yaklaşım, öğrenciler tarafından öğretim materyalinin derinine anlaşılabilmesini sağlar ve onlara üst düzey düşünme becerileri kazandırmayı amaçlar. Chickering ve Gamson (1987:7), bazı eğitimcilerin, etkin